

kivánná megoldani. Óhajtanám, hogy a görög philológiának fiatalabb hívei és munkásai okulnának ezeken a hibákon, s átlátnák azt, a mit a boldogabb jövőendő érdekében fennen hangoztatni mostanában nem fölösleges dolog: hogy kellő *nyelvi* előtanulmányok nélkül, s nevezetesen a görög auctoroknak lehető legpontosabb ismerete és *szüntelen olvasása* nélkül nincs és nem is lesz e hazában sem igazi *görög szöveg-kritika*, sem igazi *görög philologia*.

GYOMLAY GYULA.

Hierarchia catholica medii aevi, sive summorum pontificum, s. R. e. cardinalium, ecclesiarum antistitum series, ab anno 1431 usque ad annum 1503 perducta, e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel, ord. min. conv. s. theol. doct. apostolicum apud s. Petrum de urbe poenitentiarium. Monasterii. 1901. Nagy 4-r. VIII. 328 l.

Azon sokféle segédkönyvek között, melyekre a történetbúvár és történetíró rászorúl, nem az utolsó helyet foglalják el az úgynevezett *archontológiák*, vagyis azon munkák, melyek az egyházi vagy világi főhivatalok viselőinek névsorát, hivataloskodásuk idejének meghatározásával, tartalmazzák. A kelet-nélküli okiratok kiállítási idejének, a kétes természetűek hitelességének megállapításánál a főpapoknak vagy világi méltóságoknak azokban előforduló nevei jelentékeny támpontokat szolgáltatnak. E mellett, míg egyrésről az egyházi és világi méltóságok betöltésének módozata az egyes uralkodók politikájának megítélése tekintetében figyelemre méltó szempontot nyújt, másrésről az egyházi és világi főhivatalok viselőinek családi neve, hivatalba lépésük időpontja és hivatalban maradásuk időtartama gyakran fontos combinatiók alapját képezik.

Csak egy példát hozok föl. Az esztergomi kanonokokról szóló monographiákban előfordúl 1480-ban: *Roderik olvasókanonok, portuensis püspök*. Így magában véve ez a név semmit sem mond. Ellenben, ha kutatjuk, hogy ki volt ez a Roderik? és megtudjuk, hogy nem más mint *Borgia Rodrigo* portói bibornok-püspök, a ki IV. Sixtus és VIII. Incze uralkodása alatt a római udvarnál hatalmas állást foglalt el s azután VI. Sándor névvel a pápai trónra emelkedett: megjelenése az esztergomi káptalan tagjai között kiváló jelentőséget nyer, mint Mátyás király politikájának egyik tényezője tűnik föl.

Ha minden egyes esetben, speciális kutatás és keresés

helyett jó segédkönyvbe lehet betekintenünk. mennyi időt és fáradságot kimélhetünk meg!

A magyar történettudományi irodalom ilyen segédkönyvekben feltűnően szegény. A magyarországi világi dignitáriusok névsora szétszórván külön monographiákban vagy töredékesen egyes oklevéltárakban jórészt feltalálható ugyan, de összefoglalva nincs közzétéve. Ugyanez áll az egyházi dignitáriusokra nézve is; mert Pray György két kötetes kiadványát: *Specimen Hierarchiae Hungaricae, complectens seriem chronologicam archiepiscoporum et episcoporum Hungariae*, mely 1776—1779-ben jelent meg, a történettudomány mai állásában elavultnak kell tekintenünk.

De a magyar történetírónak nemcsak magyar, hanem külföldi dignitáriusokkal is van dolga, főképen egyháziakkal. Rómában székelő bibornokok, onnan Magyarországra küldött legátusok, nuntiusok sűrűen szerepelnek a magyar történelem lapjain. Ennek következtében nélkülözhetetlenek azok a segédkönyvek, melyek az egész világegyházat ölelik föl.

Az első, ki ilyen munka létesítésével a történettudomány művelőit hálára kötelezte, Gams volt, kitől 1873-ban Regensburgban jelent meg: *Series episcoporum ecclesiae catholicae, quotquot innotuerunt a b. Petro apostolo*. Gams a legrégibb időktől napjainkig adta az egyes egyházmegyék főpapjainak névsorát, melynek összeállításánál az egyházmegyék közzétett monographiáira, vagy ilyenek hiányában schematismusaira támaszkodott. Noha önálló kutatásokat és kritikai tanulmányokat nem végzett, a létező anyag egyszerű összefoglalásával is megbecsülhetetlen szolgálatot tett.

A vatikáni levéltárnak XIII. Leo pápa nagylelkű elhatározásából 1882-ben történt megnyitása, valamint az egyházi történetírás egész területén nagy mozgalmat idézett elő, úgy az egyházi dignitáriusok névsorának a hivatalos okiratok felhasználásával most már hiteles és pontos megállapítását is lehetővé tette.

Erre a feladatra vállalkozott a szent Péter bazilikája mellett alkalmazott német poenitentiárius, dr. *Eubel Konrád* minorita-szerzetes, több értékes egyháztörténelmi monographia szerzője, kinek 1898-ban közzétett első kiadványát, a *Hierarchia catholica* első kötetét, már ismerik e folyóirat olvasói.¹⁾

Eubel az 1198 évnél kezdte meg munkáját, mivel a pápai kinevező bullákat tartalmazó regesta-kötetek sorozata a korábbi időkől úgyszólván teljesen elveszett, s az első részt

¹⁾ Olv. *Századok*, 1899. 927. l.

az 1431-ik évvel. V. Márton pápa halálával végezte be, abban a föltevésben, hogy a következő korra nézve már a nyomtatott munkákban foglalt névsorok teljesség és pontosság tekintetében kifogástalanok.

Azonban a szakférfiak, mikor Eubel munkáját ismergették és bírálták, elismerő és magasztaló nyilatkozataik mellett nem hallgatták el azt a felfogásukat, hogy a munkának megszakitása az 1431-ik évvel, teljesen indokolatlan eljárás volt, mert a XVI. század elejéig a római források felhasználása nélkül a főpapok névsorának biztos megállapítása nem lehetséges.

Eubel meghajolt a kritika szava előtt. Ujra hozzálátott a munkához, s 1901 végén közzétette második kiadványát, a *Hierarchia catholica* második kötetét, mely 328 nagy negyedréten lapon az 1431-től 1503-ig terjedő időközt foglalja magában.

Miként az első, úgy a második kiadvány is két részre oszlik. Az első rész a bibornokok névsorát adja, és pedig háromféle módon: 1. kineveztetésök sorrendjében, 2. az általok viselt bibornoki címek alatt csoportosítva, 3. betűrendben azon nevek alatt, a melyek életükben közhasználatban voltak.

Ezen háromféle csoportosítás a könyv használhatóságát nagy mértékben előmozdítja. A történetbúvárok előtt köztudomású dolog, hogy a középkorban a bibornokok rendszerint vagy csak keresztnevök és bibornoki címök, vagy pedig hazájok, illetőleg főpapi székök után neveztetek el. Így pl. *Erdődi Bakócz Tamás* esztergomi bibornok-érsek családi neve a római okiratokban és levelekben sohasem fordul elő, hanem vagy *cardinalis Strigoniensis* vagy *Thomas tituli sancti Martini in montibus presbyter cardinalis* címmel jelöltetik meg. Ugyanez az eset fordul elő az olasz, francia, német stb. bibornokoknál is. Pl. *Isvalies Péter* bibornok, reggioi érsek, ki mint pápai legátus II. Ulászló udvaránál tartózkodott és a veszprémi püspökséget nyerte el, rendesen *Reginensis* (reggioi) néven neveztetett.

Ekkorig, mivel a családi nevek constatalása nagy fáradtsággal járt, a történeti munkákba többnyire az okiratokban használt címek mentek át, a melyek — eltekintve a szabadság hiányától — gyakran félreértésekre és zavarokra adtak alkalmat, mivel gyakran fordul elő azon eset, hogy ugyanazon keresztnevet és ugyanazt a bibornoki címet egymásután több bibornok viseli. De nem egyszer történik az is, hogy a bibornok egyszerűen a bibornoki testületben viselt hivatala után neveztetik. Pl. *cardinalis vicecancellarius* elnevezéssel jelöltetett *Borgia Rodrigo* az esztergomi olvasó-kanonok és pétervárad apát, úgy szintén *Sforza Ascanio* egri püspök-jelölt és szekszárdi

apát. Végre mikor a családi nevek használtattak, ezek a közhasználatban gyakran olyan formát vettek föl, a mely alatt a név viselőjének származását és családi állását nehezen lehetett fölismerni. Pl. II. Ulászló idejében szerepel egy *cardinalis de Fuco*, a ki pedig a *De Foix* család tagja s így Anna magyar királyné rokona volt.

Az előttünk fekvő kötetben Eubel a bibornokok névsorához függelékül (27—66. ll.) a bibornoki testület jegyzőkönyvéből (1440—1503) kivonatokat csatol, a melyek köztörténeti érdekeléssel bírnak. Ezekből megtudjuk egyebek között, hogy a különféle országokba küldött bibornok-legátusok mikor nevezettek ki, mikor indultak útnak és mikor tértek vissza Rómába.

A munka másik része az érsekek és püspökök névsorát adja, egyházmegyéik szerint csoportosítva. Ezek betűrendben következnek egymásután, tekintet nélkül az országokra, melyeknek területéhez tartoztak. Mindazáltal Eubel függelékben az egyes országokban létező érseki és püspöki székek átnézetét is közli. Nem lehet tagadni, hogy a betűrend megtartása, a használhatóság javára szolgál.

Minden egyes főpapnál négy rovatban vannak feltüntetve az adatok. Az elsőben meg van állapítva, miképen üresedett meg a főpapi szék: halál vagy áthelyezés által. A másodikban áll az új főpap családi és keresztnéve s az az állás, a mit a főpapi szék elnyerése előtt töltött be. A harmadikban találjuk az évet és napot, mikor a főpap székét a pápai rendelkezés alapján elfoglalta. A negyedikben pontosan idézve van a vatikáni levéltárban őrzött azon okirat, mely a pápai rendelkezést tartalmazza. Oly esetekben, mikor Gams idézett munkájában egy-egy főpap fordul elő, a kinek kinevezéséről, illetőleg megerősítéséről a pápai intézkedés nem volt megtalálható, a főpap neve mellett Gams megfelelő helyére történik utalás.

Az egyes nevekhez minden lap alján sűrűen találunk nagybecsű jegyzeteket, melyek részint helyreigazításokat tartalmaznak a Gams által közölt adatokra vonatkozólag, részint új adatokat, melyek a vatikáni forrásokban a szerkesztő figyelmét magukra vonták.

E szerint Eubel az ő könyvében a vatikáni forrásokon kívül egyedül Gams munkáját veszi tekintetbe. Az első kötet megjelenése után több bíráló sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy Eubel az 1873 óta megjelent egyháztörténelmi kiadványokat, különösen az egyházmegyei monographiákat föl nem használta. Azonban ezeknek felhasználása egy ember erejét meghaladó vállalkozás lett volna. Ugyanis a munkában feldolgozott

érseki és püspöki székek száma nem csekélyebb 768-nál. Ezt a nagy számot az a körülmény magyarázza meg, hogy Eubel nem szorítkozott a ma tényleg fennálló egyházmegyékre, hanem a címzetes érsekségekre és püspökségekre is kiterjeszkedett, a miben teljesen az úttörő érdemével dicsekedhetik.

Ezen címzetes főpapok névsorával is jelentékeny szolgálatot tett az egyes országok történetíróinak, a mennyiben köztudomás szerint elenyészett érseki és püspöki székek címei a segéd-püspököknek szoktak adományoztatni.

Eubel munkájában találjuk első ízben országok és egyházmegyék szerint csoportosítva az érsekek és püspökök mellé rendelt segéd-püspökök névsorát. A magyar történetbúvár e szerint Eubel könyvéből tudomást szerez arról, hogy a magyar korona országainak területén az érseki, püspöki székek és segéd-püspöki állások betöltésének minden egyes esetére vonatkozólag a vatikáni levéltár mit tartalmaz? azaz mikor, mily módon és mily körülmények között történt a betöltés iránt a szent-szék intézkedése?

E tekintetben Eubel adatai a föltétlen megbízhatóság kellékeivel bírnak. Ott, a hol Gamsra kellett neki támaszkodnia, nem tudott kikerülni egyes jelentéktelen tévedéseket, melyek azonban a munka értékéből semmit sem vonnak le.

Miután most már a római adatok úgyszólván a mohácsi vészig közkincsé lettek, a magyarországi *Hierarchia catholica* szerkesztése tetemesen meg van könnyítve. Ily kézikönyv létesítésének szükségességét a történetírók és búvárok léptenyomon érzik. Kívánatos is, hogy erre a magyar egyháztörténelem valamelyik ifju munkása mennél előbb vállalkozzék. Vállalkozásában az illetékes tudományos és egyházi körök támogatására biztosan számíthatna.

FRANKÓI VILMOS.

A herceg-szöllősi kánonok. Más egyházi kánonokkal egybeveté *Mokos Gyula.* Kiadja a M. Prot. Irodalmi Társaság. Budapest, 1901. Hornyánszky Viktor kny. 8-r. 279 l.

A magyar református egyház történetében oly nevezetes *herceg-szöllősi zsinat* kánonait még a zsinat évében, 1567-ben kinyomatta Pápán Huszár Dávid könyvnyomtató, a reformátor-nyomdász Huszár Gál fia. A kétnyelvű (latin-magyar) kiadásból napjainkig csak egyetlen egy teljes példány maradt fen, a felső-baranyai ev. ref. egyházmegye könyvtárában. Szükséges és nagyon érdemes munkát teljesített tehát a Magyar Pro-